

JOŠ JEDNOM O KRSTIONICI KNEZA VIŠESLAVA

Odgovor Nikoli Jakšiću

Mirjana MATIJEVIĆ SOKOL
Zagreb

Nakon moga članka, koji je pod naslovom *Krsni zdenac Hrvata. Paleografsko-epigrafska raščlamba natpisa s imenom kneza Višeslava* objavljen u časopisu *Croatica christiana periodica* 2007. godine, a potaknut je člancima povjesničara umjetnosti Nikole Jakšića kojima je uporno tražio negiranje pripadnosti krstionice hrvatskom spomeničkom korpusu, taj je povjesničar umjetnosti u knjizi *Klesarstvo u službi evangelizacije*, koja je izašla 2015. godine u izdanju Književnog kruga i Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, pokušao odgovoriti na moje teze, primjedbe i zaključke. Valja naglasiti da mu je trebalo čak osam godina od objave moga teksta da odgovori i uključi se u polemiku. Čekao je za to priliku izdavanja svoga životnog djela da se »obračuna« s mojim člankom o krstionici. Očekivala sam razumne i argumentirane odgovore na moje primjedbe, ali dobila sam agresivan tekst na koji ću se ovdje osvrnuti radi zaštite svoga osobnog i znanstvenog dostojanstva i dostojanstva svoje obitelji. Naime, Jakšić bez imalo zadržke prelazi akademske granice i »prekomjernim granatiranjem«, a ne suvislom polemikom brani neke svoje (hipo)teze. Pritom moram odmah reći da ni na jednu moju primjedbu nije odgovorio znanstvenim argumentima, nego uglavnom izrugivanjem. Svoje je »otkriće« odlučio 2016. godine kao svojevrtni PR objaviti *urbi et orbi* u *Slobodnoj Dalmaciji*, ali i u više kasnijih intervjua. Na naslovnici *Slobodne Dalmacije* obznanio je gromoglasno svoje zaključke: *Višeslav nije hrvatski knez, krstionica nije iz Nina*. Njegov je intervju lijepo primljen i prenesen na portalima Republike Srpske, Crne Gore, Italije, koji su prihvatili priliku da mogu bez ikakvih – osim Jakšićevih – argumenata posegnuti u hrvatski spomenički korpus. U *Globusu* je publicist Darko Hudelist pokušao razjasniti Jakšićeve hipoteze u neposrednoj komunikaciji s njime. Jakšić je bio uporan u svojim nejasnim argumentacijama i čvrsto je ostao pri iznesenoj (hipo)tezi.

Težište moga članka iz 2007. godine bilo je na paleografskoj analizi natpisa, koja nije do tada napravljena, iako su neki opći dojmovi o pismu i strukturi natpisa bili izneseni. Na temelju takvog opažaja Mirko Šeper krstionicu je datirao u XI. st., za razliku od prethod-

nika, uglednih povjesničara umjetnosti i povjesničara koji su je stavljali u početke IX. st. Uporište M. Šeperu bio je *conspectus generalis* koji krstionički natpis po dojmu može povezati s natpisom prokonzula Grgura na ciboriju u Zadru iz XI. stoljeća. S obzirom na to da sam paleografskom analizom potvrdila dataciju većine prethodnika, napisala sam članak osvrnuvši se usput i na Jakšićevu (hipo)tezu da krstionica s imenom kneza Višeslava nije nikada bila u Ninu. Pritom mi je svakako poticajnom bila njegova kvalifikacija izrečena u naslovu *Manipulacija...* te metodologija koju je primijenio. Glavna moja zamjerka je Jakšićev selektivan pristup literaturi i korištenje isključivo one kojom potvrđuje svoje hipoteze, a zanemarivanje one koja potvrđuje drukčije stavove. Najveći promašaj je neobjavljivanje ili barem upućivanje na literaturu ili arhivsku signaturu na »krunski« dokument kojim »dokazuje« da je krstionica uvijek bila u Veneciji. Ipak se iz njegovih navoda već tada dalo zaključiti da se taj zapis ne može uzeti kao dokaz »vječnog« boravka krstionice kneza Višeslava u Veneciji.

Jakšić je svoj odgovor na moj tekst podijelio u više ulomaka. Prvi dio posvetio je meni osobno, ali i uz doticanje moje obitelji, oslanjajući se na »literaturu« svog klijentelističkog kruga koji je više od tri desetljeća uzeo sebi za pravo da nameće svoje hipoteze o hrvatskoj povijesti bez znanstvene argumentacije, ali uz onu potpomognutu svojom pozicijom ili utjecajem u državnim i javnim ustanovama. Mnogo se toga nađe u njihovim tekstovima, čiji izrazi i stil ne pripadaju akademskom diskursu, nego su primjereniji žutom tisku i »ulici«. Ne tiču se teme, ali su zato osobni i tračerski.

Upravo uvodni dio Jakšićeva »odgovora« meni započinje napadom na mene kao osobu. Naravno da sve ima politikantske natruhe jer me u znanstvenom smislu uspoređuje s notornim Đorđem Jankovićem, čiji je akademski dignitet upitan, ali koji je zato vrlo zdušno prihvatio Jakšićevu metodu i »prisvojio« Višeslavovu krstionicu temeljem njegovih »argumenata«. Moj bi odgovor bio na to prvo poglavlje da ono najbolje govori o njegovu autoru – Jakšiću – koji zbog nedostatka pravih argumenata poseže za – akademskoj zajednici – neprihvatljivim žargonom i napadima *ad hominem(s)*. Rečenica da Janković i ja pripisujemo Srbima i Hrvatima krstionicu na temelju istoga – jedne riječi (kako kaže Jakšić) zgodna je doskočica, ali nije istinita jer su krstionicu prije mene Hrvatima pripisali uvaženi hrvatski, ali i talijanski i europski znanstvenici poput R. Cattanea, E. Stückelberga, F. Šišića, Lj. Karamana i drugih od kojih bi Jakšić imao što naučiti. Prema tome Jakšić podvaljuje i, općenito govoreći, u prvom dijelu njegova teksta ne vidim da je oboren bilo koji moj argument.

Jakšiću, koji ne polemizira znanstvenim argumentima, nego napadima na osobu, nije bilo dovoljno napasti mene, nego u svoju »argumentaciju« uvlači moju obitelj. No, moj članak potpisujem ja, pa tu Jakšić uobičajeno prelazi etičke granice i zalazi na prostor koji je utuživ, jer njegove su namjere prikazati mene kao nekompetentnu osobu uključivo s mojom obitelji. Lako je danas provjeriti što je od Jakšićevih riječi istina. Jakšiću je inače svojstveno blatiti kolege koristeći vlastitu poziciju, stoga ovo nije izoliran slučaj.

O Višeslavovoj krstionici je s raznih aspekata puno rečeno što je nepromjenjivo, ali paleografskoepigrafska analiza je jedan intelektualni postupak koji uključuje znanja paleografije, epigrafije i srednjovjekovnog latinizeta. Krstionički natpis nije bio epigrafski analiziran i zato sam se prihvatila tog zadatka. No, Jakšić ne poznaje to znanstveno područje pa

ignorira rezultate struke bez kojih je teško doći do utemeljenih spoznaja. U raspravi mi ne odgovara na upravo tu glavnu argumentaciju koja u kontekstu sa svim drugim elementima daje novu vrijednost. Jakšićev odgovor je uslijed pomanjkanja znanstvene argumentacije izrugivanje s, od njega proizvoljno odabranim navodima iz moga članka, ali takvim načinom ništa ne može postići.

Krenimo redom s raščlambom.

1. Jakšić i paleografija

Težište moga članka bila je paleografska analiza natpisa na Višeslavovoj krstionici koja do moga članka nije bila provedena na takav način. *Conspectus generalis* natpisa s velikim brojem povezanih ili umetnutih slova kao *litterae insertae* ne odudara posebno od drugih epigrafskih spomenika i oni nemaju neku pojavnu pravilnost, odnosno rezultat su vještine klesara i njegova ovladavanja zadanim prostorom. No, radeći na transkripciji velikog broja dokumenata i prateći pojave u razvoju latinske pismenosti moguće je uočiti pravilnosti. Upravo zato najveći dio moga članka bavi se uočavanjem i analizom vrste kratice koje se na Višeslavovoj krstionici javljaju. Sve što je primijećeno pokazuje da taj natpis ima sve značajke još uvijek pisma rimske epohe s provedenim »kanonskim« kraćenjem *nomina sacra*, promišljenim korištenjem vodoravne crte nad grafemom koja je supstitut za izostavljeni grafem *m*. Paleografičari koji prate razvoj latinskog pisma i koji su prošli različite tekstove uočavaju tu značajku kao jednu stepenicu u vremenskom slijedu, a vidljiva je i na Višeslavovoj krstionici. Jakšić se na ove iznesene opažaje ne osvrće nego je svoju »argumentaciju« usmjerio na izdvajanje i naglašavanje oblika *compsit* kao jedinog važnog u mom određivanju karolinškog sloja natpisa. Razvidno je nerazumijevanje i nepoznavanje paleografije i njezinih značajki i metoda. Glagol *como*, 3. je zanimljiv jer je upravo čitanje koje je predložio M. Suić samo potvrdilo karolinškodobni epigrafski sloj u načinu kraćenja. To da se taj glagol javlja i prije i poslije 800. godine ipak nije glavni i jedini argument za dataciju, ali se uklapa u čitav sustav kraćenja riječi koji ima odlike prijelazne faze ranokršćanske epigrafske norme prema srednjem vijeku. U skladu je i s latinitetom koji pokazuje značajke karolinške renesanse kao i s porukom teksta (i oblikom i veličinom krsnog zdenca) koji se može povezati s evangelizacijom naroda i pokršćavanjem odraslih osoba. Isticanje primjera glagolskog oblika *compsit*, koji Jakšić »obilno« elaborira, ne pobijaju datiranje krstionice oko 800. godine, naravno u suglasju s drugim suvremenim mu elementima. Zapravo glagolski oblik *compsit* Jakšiću je najslabija karika u »rušenju« paleografske raščlambe, ali u očitom nedostatku argumentacije čvrsto je se drži »k'o pijan plotak«. To ne iznenađuje, jer je i ranije pokazao slabo poznavanje paleografije. Vidi se to u citiranju nekih natpisa koje iznosi kao primjere u svojoj polemici, a ne pokušava ih paleografski obraditi. Zanimljivo je da sam obliku *compsit* u svom radu posvetila desetak redaka, a Jakšić o njemu kao »ubitačnom« argumentu koji »poništava« moje piše na čak okvirno sedam stranica s citatima iz glasovite *Liber pontificalis*, dostupne sada na mrežnim stranicama, i primjerima s epigrafskih spomenika iz Italije. Njegov zaključak da se glagol *comere* iz te knjige (*Liber pontificalis*) podkraj IX. st. gubi jer u Rimu stagnira gradnja zbog po-

vijesnih okolnosti je besmislica. Taj glagol u karolinško vrijeme dobiva novo značenje. U klasičnom latinskom njegovo je prvo značenje *počešljati, urediti (kosu »pletenicom«)* pa onda polako ono dobiva novu konotaciju kao što je *ukrasiti (»nešto« pleterom)* i najposlije *izgraditi*, a nakon toga njegova frekvencija slabi. Važno je naglasiti da je Jakšićev trud u tom smislu uzaludan jer bez *compsit* i s *compsit* natpis Višeslavove krstionice ima značajke karolinške renesanse, tj. početaka IX. st.

No, Jakšić se paleografiji Višeslavova natpisa vratio i u sklopu svoje stilske analize. Sve se svodi na pokušaje traženja primjera kojima nastoji rušiti moje argumente. Ono na što se ne osvrće i što izbjegava je deset kartica teksta – bez uvodnog poglavlja – prave stručne paleografske raščlambe Višeslavova epigrafa. Na prvom mjestu mu je metoda njegove struke »što čemu sličič«. Na tom tragu površne sličnosti – izvan cjelokupnog konteksta – uzima kao znanstvene argumente uz vrijeđanja onih čije stavove pobija. Budući da se želi prikazati velikim stručnjakom u epigrafiji (jer je zbog rada na epigrafskim spomenicima bio zaposlen u MHAS-u na početku karijere uz obvezu studiranja latinskog jezika) uporno se nastoji baviti natpisima, ali donosi svoje opažaje i zaključke izvan konteksta. Uzima tako za usporedbu ciborij kneza (*dux*) Ursa iz kaštela San Leo u Montefeltreu s natpisom na praznim plohamama. Njime želi pobiti sve moje argumente. Vjerujem da ima još praznih ploha na spomenicima širom Italije, a možda i na Havajima!

Valja naglasiti različito polazno gledište mene i Jakšića – ja ipak ne gledam hrvatski i talijanski prostor kao jedan, nego kao susjedne koji su se doticali i međusobno u nekim pojavama prožimali. Trebalo bi opet pročitati literaturu naših »starih majstora« (npr. Lj. Karamana) i ponoviti lekciju. Krstionice zbog mnogih poveznica i sličnosti promatram unutar korpusa hrvatske pleterne plastike u kojoj Jakšić nije našao ništa(!) zajedničko. Sam se odriče svojih ranijih stilskih usporedbi križa s krstionice s onim koji se nalazi na parapetu ambona na praznoj plohi iz Crkvine u Biskupiji.¹ Kaže da je bio »zaveden« u mladosti Jelićevim falsifikatom. Naglašavam da se ja ne obazirem na Jelićeva istraživanja kod katedrale (osim što ga navodim kao bibliografsku jedinicu), koja su odavno izbačena iz promišljanja o Višeslavovoj krstionici u Ninu.

Ali da se vratim natpisu na Ursovu ciboriju. Jakšić očito ne razumije značenje termina *minuskulna kratica*. Nije to grafem, odnosno likovni oblik, nego sadržajno-likovni koji može biti izveden i u kapitali. I tada je iznimka koja govori o razini pismenosti i prožimanju zapisa na mekim i tvrdim materijalima, ali i o vještini klesara. Treba pročitati malo udžbenike iz paleografije. Osim Novakova, Stipišićeva ima ih još podosta dostupnih na mrežnim stranicama. Ali dosta je i samo jedan! Zoran pokazatelj Jakšićeva odnosa prema paleografiji i njezinu razumijevanju i znanju osnova paleografske struke vidi se u tome što donosi Ursov natpis a da nije razriješio nijednu kraticu. Zašto? Pretpostavljam zato da ne bi, da ih je razrješavao napravio krucijalne pogreške kod njihova precrtavanja, jer u simbolima dostupnih fontova nema adekvatnih znakova za one specijalne kratice koje su na Ursovu natpisu jedanput oznaka za P(ER), a drugi za P(RO). Onu donekle sličnu p, iz ponudnog repertoara simbola, koristi za obje riječi. I još jedna napomena. U Ursovu natpisu tipična (sadržajna) minuskulna kratica je za riječ *semper*, kao i *omnes*, ali izvedena u kapitali. No, dosta je pouke iz paleografije. Jakšić ju je valjda zaboravio od onih svojih profesionalnih početaka. Dokazuje to još

njegov članak/poglavlje iz iste knjige.¹ Gromoglasno i senzacionalno najavljuje da »ima« najstariji natpis koji spominje ime naroda Ugra. Čudim se recenzentima koji takve radove s elementarnim neznanjem struke propuštaju. Od dva fragmenta jednog natpisa s nekoliko nejasnih grafema po principu »sličnosti« Jakšić »senzacionalno« rekonstruira POPULI HUNGORUM. I to je prvi spomen naroda Ugra u kamenu! Pitam se koji je sljedeći? Postavljam mu školsko pitanje kako glasi nominativ jednine ili nominativ množine čiji je oblik *Hungorum* genitiv plurala? Jer tako implicira Jakšić! To su ili *Hungores* (nom. sing. *Hungor?*) ili *Hungi* (nom. sing. *Hungus*). Naime genitiv plurala od *Hungari* trebao bi glasiti *Hungarorum*. I onaj znak za kraticu koju tamo Jakšić vidi, koristi se uobičajeno za *-rum* u oblicima I. ili II. deklinacije. Izuzetno se javlja uz riječ *tempor(um)*. A da bi došao do te kratice *Hung(orum)* morao je demantirati F. Bulića i tako kreirati besmisleno »senzacionalno« otkriće.

Ono što zabrinjava jest činjenica da je taj članak objavljen na talijanskom jeziku u zborniku posvećenom istaknutom znanstveniku Jean-Pierreu Cailletu.²

2. Jakšić i pisani dokumenti

Dokumente, odnosno vizitacije koje povezuju Višeslavovu krstionicu s gradom Ninom Jakšić odbacuje, iako im priznaje »postojanje«. Na njih se ne osvrće, kako kaže »jer u njima osobno ne nalazim dokaza o tome da je riječ o krstionici kojom se ovdje bavim«³. Potpuno je jasno da Jakšić na temelju svoje *ad hoc* metodologije koja se zasniva na svećeniku Ivanu i pronalasku same krstionice u Veneciji »ne treba« nikakve argumente, jer je (hipo) teza unaprijed uspostavljena. Smetaju mu sve vizitacije Ninske crkve od XVI. do XVIII. stoljeća. Citira ih ipak detaljno u pojedinim dijelovima da bi im relativizirao značenje i važnost uz latinske citate kako bi kontraargumentacija djelovala i izgledala »učenije«. Kad se poigrao s njima, okreće se jednom drugom zapisu, onom kod C. F. Bianchija,⁴ koji donosi opis katedralnog sklopa i drugih sakralnih objekata koji su se kroz povijest uz njega nalazili, a zabilježeni su u različitim povijesnim spisima. Bianchijevo je monumentalno djelo *Zara Cristiana* »vrelo« ideja povjesničarima, povjesničarima umjetnosti, arheolozima za nove interpretacije/članke, ali mu se itekako mora pristupati oprezno i kritički.

E, sada kreće Jakšićeva rašomonijada. Pokušava Bianchijeve podatke protumačiti na način kako samo on to može, a što nema nikakve veze ni sa zdravom logikom ni analogijama u prostoru. Shvaća da ipak ne može nakon više članaka ne osvrnuti se na vizitacije, da ih ne može potpuno ignorirati, pa traži u Bianchijevu prikazu katedralnog sklopa navode trudeći se identificirati ih s onima u vizitacijama, dakako na svoj osebujan način. Bianchi navodi da se s južne strane katedrale nalazi edikula posvećena sv. Ivanu Glavosjeku. Taj navod je pokretačka poluga Jakšiću za »interpretaciju« položaja glavne crkve i dviju ka-

¹ Nikola JAKŠIĆ, *Klesarstvo u službi evangelizacije*, Split, 2015., str. 402, 417–424.

² Nikola JAKŠIĆ, »La più antica iscrizione lapidea riferita al popolo degli Ungari«, *Ars auro gemmisque prior - Mélanges en hommage à Jean-Pierre Caillet*, Ch. Blondau, B. Boissavit Camus, V. Boucherat, P. Volti (ur.), Zagreb – Motovun, 2013. str. 175–180.

³ N. JAKŠIĆ, *Klesarstvo u službi evangelizacije*, str. 405.

⁴ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana 2*, Zadar, 1880., str. 222–226, 231–232, 240–241, 247–248; C. F. BIANCHI, *Kršćanski Zadar 2*, Zadar, 2011., str. 225.

pela iz vizitacija, one sv. Ambroza i druge, baptisterija sv. Ivana Krstitelja na samo njemu razumljiv način. Rezultat toga pokušaja je jedan apsolutno neprihvatljiv prikaz čitavog sakralnog sklopa. Frizira podatke iz vizitacija, veliku kamenu vazu koja se u njima spominje ignorira, odnosno »zamjenjuje« je ranokršćanskom krstionicom koju je istražila Marija Kolega južno od katedrale. Lijeva stranu oltara, koja se navodi kao položaj baptisterija u jednoj od vizitacija, postaje južna strana katedrale. Shvatiti Jakšićevu akrobaciju i kvazi-usporedbe je zaista teško i neshvatljivo. Ali, cilj mu je »dovući« kapelu sv. Ivana Glavosjeka na ranokršćansku krstionicu. To što Bianchi spominje kapelu sv. Ivana Glavosjeka, a ne sv. Ivana Krstitelja ne smeta mu nego ih izjednačava jer mu tako odgovara. Važno je zvati se *Ivan!* Zaključuje da je upravo ta kapela sv. Ivana Glavosjeka bila krstionica iz vizitacija. Kapelu sv. Ambroza iz vizitacija smješta na sjevernu stranu. Zanimljivo je njezin spomen iz vizitacije koji kaže da se ona u odnosu na crkvu nalazi *ab extra*, tj. da nije njezin integralni dio nego je izvana, uz nju. To odgovara poziciji nekadašnje, iz izvora poznate, kapele sv. Ambroza s južne strane crkve na koju tijekom vremena »sjedaju« druge kapelice, sv. Ivana Glavosjeka pa onda i crkva Gospe od Zečeva. Ona zaista nije bila povezana s crkvom, dok baptisterij jest sa sjeverne, lijeve strane od oltara. Inače Bianchi je imao u vidu i kapelu sv. Ambroza za čije je postojanje znao također iz vizitacija kao i za baptisterij. O kapeli sv. Ambroza piše kada govori o današnjoj crkvi posvećenoj tom svecu i osnivanju benediktinskog samostana. Po Bianchiju se može zaključiti da je stara crkva/kapela sv. Ambroza starija od prvostolnice u koju su prenesene iz nje moći sveca. Bianchi je i pozicionira u blizinu prvostolnice, a onaj prilog *ab extra* potvrđuje da se radi o zasebnoj građevini. Iz svega se može zaključiti da je mašta u službi zamagljivanja činjenica imala važnu ulogu u Jakšićevoj argumentaciji. Tu nije stao, nego je nakon što je Bianchijeve podatke podeo svojoj hipotezi osnažio postojanje krstionice radovima M. Kolega iz 2002. godine, odnosno otkrivenim ranokršćanskim krsnim zdencem s južne strane crkve. Ima tu još nelogičkih izvrtanja činjenica, ali i vrlo vjerojatno svjesnog zamućivanja i preskakanja, jer M. Kolega ipak ne osporava postojanje krstionice sa sjeverne strane crkve kako je prikazuju vizitacije.⁵ No, najveće Jakšićevo manipuliranje Bianchijem je prešućivanje njegovih navoda da se sjeverno od katedrale nalazi krstionica i to *vrlo stara (antichissimo)*. Inače, sjeverna strana ninske katedrale je po svim logikama sakralnih objekata lijeva strana od oltara. Najupečatljivija je usporedba sa sakralnim sklopom San Giusta u Trstu, što sam navela u svom prethodnom članku.

Ovaj dio Jakšićeva odgovora »vizitacijama« je apsolutno manipuliranje činjenicama i dovođenje u zabludu čitatelja. A za sve to trebalo mu je puno domišljanja!

3. Jakšić i »krunski« dokaz

I konačno moram se osvrnuti na Jakšićev najavljeni krunski dokaz, naime na spis Federiga Altana iz 1749. godine. U prvim ga radovima samo tajanstveno najavljuje, a u odgovoru meni navodi kao nešto što on prvi uvodi u razmatranje o Višeslavovoj krstionici.

---

⁵ Marija KOLEGA, »Ranokršćanski sloj arhitekture u Nadžupnom kompleksu Sv. Asela u Ninu«, *Ars Adriatica*, vol. 4, Zadar, 2014., str. 15–28, 24.

Vidjet ćemo poslije da se ovim spisom i okolnostima njegova nastanka bavio detaljno i A. Uglešić, priznajući Jakšiću »pravo prvenstva« u otkriću. Međutim, kako je Jakšić u svojim radovima naveo da taj njegov »venecijanski dokaz« datira u peto desetljeće XVIII. st., kada sam pisala članak o Višeslavovoj krstionici 2007. godine znala sam da blefira, jer taj spis je kolao među znanstvenicima pa je tako i Jakšić očito znao da postoji nešto, ali nije mogao doći do toga. Na poznatom znanstvenom skupu *Počeci kršćanstva i društvenog života u Hrvata od VII. do kraja IX. st.* održanom u Splitu 1985., kada je svojim izlaganjem i raspravom sudjelovao i Giuseppe Cuscito taj se spis u kuloarima i diskusijama spominjao, ali njime nije osporavano ninsko podrijetlo krstionice. Zbog toga sam i sama očekivala Jakšićev »krunski« dokaz. Potvrdile su se moje pretpostavke, a Uglešićeva istraživanja dodatno su osnažila točnost onoga što nam je bilo poznato, a što je Jakšiću bila glavna potvrda »venecijanskog« podrijetla. Jakšić je tako samo jednim blefom izbacio reprezentivni spomenik iz hrvatskog korpusa. Naravno, od takvog promašaja teško se argumentirano braniti i zato slijedi niz neakademskih kvalifikacija upućenih meni. Zanimljivo je primijetiti da se i sam nije bavio više tim tekstom, nesrazmjerno malo u odnosu na važnost i tajanstvenost koju mu je davao. A o obliku *compsit* se raspisao, također, nesrazmjerno puno važnosti koju ima. Jakšić prenaplašava odabrane pojedinosti jer mu je takav pristup struci svojstven.

4. Jakšić i kontekstualizacija Višeslavove krstionice

Najslabija točka Jakšićeva odgovora je njegova povijesna kontekstualizacija. Polazište mu je svećenik Ivan iz Venecije i sva njegova argumentacija ide u tom smjeru. Očekivalo se od njega kao povjesničara umjetnosti evaluacija spomenika u okviru njegove struke. Značilo bi to barem utvrđivanje analogija sa sličnim primjerima pleterne plastike. Budući da su suprotstavljene dvije (hipo)teze, ona o ninskoj i ona o venecijanskoj pripadnosti, očekuje se njegovo propitivanje spomenika i s hrvatskog i s venecijanskog prostora iz IX. st. Osvrće se na moju usporedbu sa zabatom natpisa kneza Muncimira i spočitava mi moju usporedbu tih natpisa, odnosno isticanje sličnosti i razlika. Glavni mi je prigovor da nisam uzela u obzir uspoređivanje s venecijanskim »bunarskim krunama«! Poslužit ću se njegovim riječima o vizitacijama: »Nisam držao važnim analizirati ih jer u njima osobno ne nalazim dokaza o tome da je riječ o krstionici kojom se ovdje bavim.«⁶ Tako i ja ne tražim usporedbe gdje ih ne vidim. A Jakšić neka gleda slike listajući literaturu. Mislim da će neke sličnosti naći i u Gruziji. Osim toga ni sada ne vidim nikakvu sličnost Višeslavove krstionice i venecijanskih bunarskih kruna, osobito ne s onom koju donosi u svom tekstu.⁷ Njegova je izričita tvrdnja da (njegova) »paleografsko-epigrafička i stilska analiza govori u prilog tome da je krstionica svećenika Ivana s imenom kneza Višeslava isklesana u posljednjoj četvrtini 9. stoljeća.«⁸ Hrabar je to zaključak, pa i za Jakšića. Kad sam u svom članku iznijela primjedbe, odnosile su se upravo na njegovu metodologiju, odnosno probranu literaturu i prejudicirajući zaključak. Ponavljam i opet da mu je neki student došao

⁶ N. JAKŠIĆ, *Klesarstvo u službi evangelizacije*, str. 405.

⁷ N. JAKŠIĆ, *Klesarstvo u službi evangelizacije*, str. 415.

⁸ *Isto.*

s novom idejom o nekoj njegovoj tvrdnji bez predočavanja ikakva dokaza, sigurno ne bi dobio prolaznu ocjenu. To je najveći problem njegovih apodiktičkih tvrdnji kojima već nekoliko desetljeća s pozicija moći »disciplinira« akademsku i znanstvenu zajednicu, a samim time kontaminira historiografiju.

Za vremenski i prostorni smještaj Višeslavove krstionice potrebno je sagledati slavenski zapadni i južni svijet koji je došao u dodir s latinskim, zapadnim kršćanstvom, počevši od Poljske, Češke, Slovačke, Slovenije i Hrvatske do granice s Istočnim Rimskim Carstvom iliti Bizantom kod Dirahija, gdje u VII. st. grčki jezik postao službeni. U tom prostoru ne nalazimo nikakve okolnosti koje bi mogle iznjedriti spomenik kakav je Višeslavova krstionica, osim na hrvatskom kulturnom prostoru. Sjeverozapadne slavenske zajednice kojima bi po svom slavenskom imenu mogao pripadati knez Višeslav nisu tijekom IX. st. ostavile ni jedan kameni spomenik s latinskim epigrafom. Na današnjem prostoru Mađarske također nema takvih spomenika iz IX. stoljeća. Ali, hrvatski je kulturni prostor, čak i njegovi rubni dijelovi, druga priča. Već ih iz IX. st. ima u južnoj Panoniji (Lobor, Sisak), ali i u Boki kotorskoj, gdje je sačuvano nekoliko epigrafskih zapisa s početka IX. st. sa značajkama srednjovjekovnog latiniziranja franačkog utjecaja.

Dakle, već se iz same kontekstualizacije – kulturne i povijesne – vidi da je spomenik poput Višeslavove krstionice jedino mogao nastati na hrvatskom kulturnom prostoru i nigdje drugdje.

Jakšićeve neargumentirane hipoteze iz ranijih članaka kao i odgovor na moju raspravu samo su »razigrane« maštu onih koji se ne libe na sličan način kako Jakšić odbacuje krstionicu prisvajati je i uključivati u svoj spomenički korpus metodom zamjene teza.

5. Jakšić i recepcija njegovih teza

U međuvremenu je objavljen jedan studentski rad o Višeslavovoj krstionici u časopisu *Rostru*, koji izdaju studenti Odjela za povijest Sveučilišta u Zadru. Rad pod naslovom *Višeslavova krstionica – problem podrijetla i datacije* objavljen je 2017. godine nakon polemika vođenih povodom objavljivanja Jakšićeve knjige. Očigledno je da je članak izrađen pod mentorstvom mentora/epigona Ivana Josipovića, kojemu je prethodno bio mentor Nikola Jakšić. Neću navoditi ime studenta/studentice jer se radi o jasnoj nečasnoj i neakademskoj manipulaciji odnosom profesor – student. »Zadarska« škola očito povrijeđena mojim člankom, ali i predavanjem održanim 2016. godine u Ninu poslužila se svojom akademskom pozicijom i iskoristila je studenta/studenticu za širenje svojih domišljanja. Sve je u tom završnom radu/članku prepoznatljivo i izrađeno »po naredbi«. Apsolutno je rezultat huškačke hajke s ciljem diskreditiranja mene kao osobe, znanstvenice i mojih argumenata i to preko pera studenta/studentice i rada kojim se završavao preddiplomski studij. Žalosno je da je na Sveučilištu u Zadru, u »školi« (Odjelu) povijesti umjetnosti atmosfera linča uobičajena »znanstvena« metoda. Ona se primjenjuje prema onima koji se »usude« iznijeti mišljenje drukčije od njihova. Još je žalosnije kada se u te kvaziznanstvene rasprave uvlače studenti koji u svojim završnim radovima (koje i objavljuju) produciraju netrpeljivost prema starijim kolegama koji su se dokazali svojim radom, a ta je netrpeljivost u skladu s profilom i stanjem uma njihovih mentora. U svakom slučaju posrijedi je loš početak akademske i

bilo kakve druge karijere. A što se počne loše, loše se odvija i završava. Nažalost! Bila bi to parafraza gesla dubrovačkog kneza iz XIII. st. pri polaganju prisege na početku vršenja dužnosti kneza: *Que bono principio inchoantur, melioriqe itu peraguntur.*

Nakon Jakšićevih »doprinosa« pojašnjenju i osnaživanju njegove hipoteze upravo tim tragom da Višeslavova krstionica nije iz Nina nastavio je srpski povjesničar Predrag Komatina.⁹ Njegov se članak na prvi pogled čini kao ozbiljan znanstveni rad. Naglašava da je u žarište srpske historiografije Višeslavova krstionica ušla tek u prvom desetljeću XXI. st. kada je izneseno mišljenje da joj je izvorište samostan na Svetomiholjskoj Prevlaci. Komatina prihvaća tu mogućnost, ali nastanak krstionice smješta šire u prostor Boke kotorske i klesarske radionice iz početaka IX. st., odnosno »radionice biskupa Ivana«. Povezuje je s natpisom na arhitravu u katedrali sv. Trifuna u Kotoru datiranom 805. (ili 809.) godinom.¹⁰ Donosi svojevrsnu paleografsku analizu i analogije s više natpisa s drugih lokaliteta iz Dalmacije (Split, Bijaći, Zadar). Iz svega iznesenoga Komatina zaključuje »da je njen nastanak datiran vladavinom srpskog kneza Višeslava s kraja VIII-početka IX. veka upućuje na zaključak da se u to vreme to područje nalazilo pod političkom vlašću srpskih kneževa.«¹¹ Dakako, ne iznenađuje da se pojavio jedan takav članak nakon Jakšićevih »ponuda« bilo komu tko bi htio »prihvatiti« krstionicu. I sam je vrludao tražeći prostor gdje bi je smjestio. U svojoj knjizi,¹³ u prvom poglavlju o krstionici »dao« ju je Zahumljani- ma između Stona i Makarske. Hrvatska historiografija mora imati razloga za zabrinutost nad samom sobom. No, o tome nekom drugom zgodom. U pogledu ranosrednjovjekovne spomeničke baštine iz Boke kotorske važno je istaknuti da je uključena u karolinškodobni hrvatski korpus ne na temelju nekakva osjećaja, već na temelju znanstvene činjenice pa je između ostalog, zbog vidljivih snažnih kulturnih karolinških utjecaja prezentirana na izložbi *Hrvati i Karolinzi* (2000.). Na tim se bokokotorskim natpisima iščitavaju osobe s imenima germanskog podrijetla i datiranje po kršćanskoj eri.¹²

6. Jakšić – Uglešić

Krajem 2022. godine iz tiska je izašla dugoočekivana knjiga Ante Uglešića potaknuta raspravama o krstionici. Znanstvena javnost ju je iščekivala jer je trebala donijeti rezultate arheoloških istraživanja u Ninu iz 2001. godine sjeverno i sjeveroistočno od crkve sv. Ase- la. Istraživanjima je rukovodio Janko Belošević, a A. Uglešić je bio njegov suradnik. U knjizi pod naslovom *U potrazi za Višeslavovom krstionicom*, osim već poznatih podataka iz literature ili arhivskih dokumenata, A. Uglešić objavljuje dokumentaciju arheoloških istraživanja J. Beloševića, rekapitulira dosadašnja saznanja i mišljenja, istražuje u Veneciji

⁹ Predrag KOMATINA, »O natpisu na krstionici iz vremena kneza Višeslava. Neka epigrafska zapažanja«, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, vol. LIX, Beograd, 2022., str. 7–25.

¹⁰ O datiranju tog natpisa vidi: Milenko LONČAR »Dva natpisa iz Boke s imenom biskupa Ivana«, *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 2, Zadar, 2006., str. 185–193.

¹¹ Predrag KOMATINA, »O natpisu na krstionici iz vremena kneza Višeslava. Neka epigrafska zapažanja«, str. 15.

¹² Vedrana DELONGA, »Pismenost karolinškog doba i njeni hrvatski odjeci – latinska epigrafička baština u hrvatskim krajevima«, u: *Hrvati i Karolinzi. Dio prvi. Rasprave i vrela, (Katalog izložbe)*, (ur. Ante MILOŠEVIĆ), Split, 2000. a, str. 216–249; 234–237; Vedrana DELONGA, *Hrvati i Karolinzi, II, Katalog*, (A. MILOŠEVIĆ, gl. ur.), Split, 2000. b, 123–125.

i donosi petrografsku analizu krstioničkog zdenca te u zaključku predlaže vrijeme i povijesne okolnosti koje – po njemu – odgovaraju nastanku krstionice.

Rekapitulacija podataka iz venecijanskih novina iz druge polovine XIX. st. kada je krstionica ušla u žarište znanstvenog interesa unose svjetla u situaciju kako se talijanska javnost odnosila prema ovom spomeniku s imenom kneza slavenskog podrijetla koji se našao u Veneciji, a po svemu je već tada bilo jasno da ne pripada spomeničkom korpusu s venecijanskog prostora. Uglešić je i sam boravio u Veneciji, ali i u Trstu, te je krstionicu povezo s bazilikom San Giusta. No, na vezu Višeslavove krstionice i one uz San Giusta u Trstu već sam i ja skrenula pozornost. Kako sam se prethodno osvrnula na Jakšićevu metodologiju i argumentaciju oslanjajući se dodatno na detaljnije činjenice koje iznosi Uglešić, neću se ovdje na to vraćati. Napominjem da su njegovi rezultati *grosso modo* djelomice kompatibilni s mojima kao i onima prethodnika koji su krstionicu smještali u Nin i u početke IX. st. držeći je krstioničkim zdencem koji služi za pokrštavanje odraslih, a ima vrlo bliske analogije s tršćanskim baptisterijem. Velik je doprinos A. Uglešića petrografska analiza krstionice, koja je pokazala da se radi o prokoneškom mramoru, pa je time njezin nastanak vezao za istočnu jadransku obalu i isključio Veneciju! Poznata je činjenica da u srednjem vijeku nema trgovine prokoneškim mramorom po Jadranu, ali isto tako da postoje u prostoru blokovi tog mramora od antičkih vremena. Poznavajući ulogu i važnost koju je Nin imao u antici, ali i njegovu spomeničku ostavštinu, nema razloga sumnjati u to da je krstionica mogla biti isklesana u Ninu u nekom od primarnih blokova mramora ili iz blokova-fragmenata antičkih spomenika (baza stupova i sl.). Važan je Uglešićev opažaj do kojeg je došao analizom mnogih povijesnih zapisa s rezultatima arheoloških istraživanja. Osobito valja naglasiti da je ninska katedrala stradavala u požarima više puta iz raznih razloga. A »tragovi tamnih masnih naslaga na njemu (krsnom zdencu) koje su očito izravna posljedica dugotrajne izloženosti vatri i dimu« potvrđuju vezu ninske katedrale i krstionice, zaključuje Uglešić.¹³

Natpis na krstionici, tekst i izvedba potvrđuju da je bila namijenjena pokrštavanju odraslih osoba, kako je tada bio običaj. Sama paleografska analiza koju sam provela u svom članku potvrđuje da je nastala uz snažne karolinške sjevernotalijanske utjecaje. Nažalost, A. Uglešić nije uopće uzeo u obzir te paleografske rezultate. Iako je vratio ovaj spomenik svojim argumentima u hrvatski baštinski korpus, nije odolio senzacionalističkom porivu te je u svojoj interpretaciji i kontekstualizaciji zanemario ove čimbenike i njezin je nastanak vremenski smjestio u doba »Domagojeva sina« Višeslava bez ikakva dodatnog argumenta, osim pretpostavke da je onaj svećenik Ivan koji se spominje na krstionici svećenik Ivan iz pisama pape Ivana VIII. upućenih knezu Branimiru. Time se približio promišljanju N. Jakšića i M. Ančića o »dogovornom« svećeniku Ivanu kojem se treba pripisati krstionica. Vrijeme izradbe koje može pokriti možebitnog Domagojeva sina Višeslava »pronalaži« preko sličnih motiva u djelovanju tzv. benediktinske radionice iz doba kneza Branimira. Težište te sličnosti je motiv križa koji je konstanta na spomenicima pripisanim toj radionici. Međutim sam Jakšić je previdio te veze i traži analogije u Veneciji. Zanimljivo je da A. Uglešić poseže u metodologiju povjesničara umjetnosti »što na što slični«, ali se ne

---

¹³ Ante UGLEŠIĆ, *U potrazi za Višeslavovom krstionicom*, Split, 2022., str. 83, 94–95.

osvrće na znakovite ukrasne elemente na krstionici kao što je antički astragal, koji ovaj spomenik stavlja sve bliže prijelazu VIII. na IX. st.¹⁴ U istraživanjima određene teme po znanstvenim je uzusima uzeti u obzir ranija istraživanja, na njih se osvrnuti, opovrgnuti ih ili na njima dalje graditi teze. No, ovdje to nije bio slučaj. Možemo slutiti koji je motiv da Uglešć ne uzima u obzir rezultate paleografske analize. Čini se da je razlog tome, jer mu ona onemogućava datiranje krstionice u vrijeme osmog desetljeća IX. st., dok mu tzv. benediktinska radionica Jakšićevom datacijom odgovara zaključnoj hipotezi o Višeslavu kao Domagojevu sinu. Šteta je da se možda iz potreba za senzacionalnim istupom izgubio onaj u potpunosti znanstveni pristup koji bi sigurno osigurao vjerodostojnost drugih elemenata teze koju iznosi A. Uglešić.

Bez obzira na zaključak A. Uglešića i na iznošenje hipoteze o Višeslavu kao Domagojevu sinu, njegov je rad potvrdio i vratio krstionicu u Nin. Svi oni koji je pokušavaju na bilo koji način otuđiti zbog vlastitih »egoteza« nisu iznijeli apsolutno nikakve argumente.

Na kraju ostaje još uvijek otvorenih pitanja - kao što je ono tko je knez Višeslav - na koja ćemo pokušavati u okvirima svoje struke i pripadajuće metodologije odgovarati. Jer, to je u humanističkim disciplinama jedino primjereno. Gledajući iz ondašnje, ranosrednjovjekovne perspektive prostor i kulturni i društveni milje istočnog i jugoistočnog područja Europe te uzimajući u obzir *zatvoreni krug indicija*, može se doći do zaključka da se radi o hrvatskom prostoru, počecima IX. st. kada je Nin u hrvatskoj povijesti, političkoj i crkvenoj, imao važnu ulogu.

***

Kako je razvidno da Jakšić nije iznesenim »argumentima« dokazao svoju tezu o pripadnosti Višeslavove krstionice Veneciji i nepoznatom slavenskom vladaru »negdje gore ili negdje tamo«, postavlja se pitanje ZAŠTO je uopće krenuo tako tanjušnim i nepouzdanim indicijama (*presbyter Iohannes de Veneciis*) u isključivanje krstionice iz hrvatskog baštinskog korpusa. Znanstvenici su se uglavnom slagali s europskom reputacijom poput Šišića, Karamana, Petriciolija, Raukara o podrijetlu i vremenu nastanka te krstionice, dok su Šeper, N. Klaić, Rapanić imali drukčije mišljenje o dataciji, ali ipak nisu išli tako daleko kao Jakšić.

Ovim odgovorom Nikoli Jakšiću završava moja diskusija o krstionici kneza Višeslava, osobito s Jakšićem, jer njegov diskurs je izvan svih granica elementarne pristojnosti, a od znanstvene rasprave nema ni slova.

Kompletan odgovor N. Jakšića na moje teze pokazao je njegovu metodu koju je u svome čitavom opusu primjenjivao i prema kolegama i prema temama, samoj struci. Iskazivanje moći koju je stekao svojim javnim položajem iskoristio je za sebe i svoju klijentelu. Iz ovoga teksta jasno je koje su posljedice njegovih postupaka.

Dva priloga, onaj studenta/studentice Sveučilišta u Zadru poguban je postupak za mladoga čovjeka, a onaj drugi P. Komatine pokazuje kako se lijepo mogu iskoristiti ovakve situacije. Rezultati A. Uglešića koji Višeslavovu krstionicu »vraćaju« u Nin vrlo su važni i

¹⁴ Vedrana DELONGA, *Hrvati i Karolinzi, II, Katalog*, str. 311–312.

rješavaju više pitanja koja su ostajala bez odgovora o podrijetlu i vremenu nastanka krstionice. Ostaje nejasno zašto se poveo za Jakšićem i zašto je propustio priliku koja je mogla biti snažniji doprinos hrvatskoj historiografiji bez suvišnih i problematičnih zaključaka temeljenih na jednoj »radionici« i jednom (pre)čestom imenu i funkciji u srednjem vijeku.